

Miquel Berga

QUAN LA HISTÒRIA ET CREMA LA MÀ

Auden i Orwell entre dues guerres

L'Ull de Vidre

MIQUEL BERGA
QUAN LA HISTÒRIA ET CRÈMA LA MÀ
Auden i Orwell entre dues guerres

TUSQUETS
EDITORS

Col·lecció dirigida per Antoni Marí

1a edició: abril de 2020

© Miquel Berga Bagué, 2020

Reservats tots els drets d'aquesta edició per
Tusquets Editores, S.A. - Av. Diagonal 662-664, Barcelona 08034
www.tusquetseditores.com
ISBN: 978-84-9066-808-5
Dipòsit legal: B. 4.650-2020
Fotocomposició: David Pablo
Imprès i enquadernat a: Black Print

El paper utilitzat per a la impressió d'aquest llibre està qualificat com a paper ecològic i procedeix de boscos gestionats de manera sostenible.

És rigorosament prohibida qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació total o parcial d'aquesta obra sense el permís escrit dels titulars dels drets d'explotació.

Índex

Agraïments.	11
1. 1939. La mitjanit del segle xx.	15
2. W. H. Auden, l'home dual.	25
3. George Orwell, persistir contra corrent	43
4. Una polèmica: «Spain» i els assassinats necessaris	61
5. 1939: Auden a Nova York, l'any de les elegies . .	89
6. Wylan i Chester, l'amor desigual	115
7. 1939: Orwell a Marràqueix. Elogi de l'home corrent.	129
8. George i Eileen, retrat d'un matrimoni truncat . .	153
9. Auden, un cristià entre Eros i Àgape	169
10. Orwell i la denúncia precoç de la veritat	187
Apèndix	
Nota bibliogràfica	207
Obres d'Auden i Orwell traduïdes al català.	211
Índex onomàstic	213
Crèdits de les imatges	217

1939. La mitjanit del segle ¹xx

Auden i Orwell van passar l'any 1939 tement, com molts, que els bombardejos feixistes sobre la Barcelona del 1938 eren premonitoris dels que patiria la seva ciutat si esclatava una guerra mundial que veien imminent vist el resultat de la Guerra Civil espanyola. Pensaven que la victòria de Franco portaria, inexorablement, a l'expansió nazi per tot Europa. Aquesta imatge de la catedral de Sant Pau de Londres, voltada de fums i destrucció, però encara intacta i il·luminada pels focs que pretenien destruir la ciutat, va esdevenir una icona de la resiliència dels londinencs durant l'anomenat Blitz, els bombardejos persistents que l'aviació nazi va infligir a la ciutat durant el 1940. La foto de Herbert Mason, presa la matinada del 30 de desembre, dona fe d'un atac que, en aquesta ocasió, va deixar més d'un centenar de morts i cinc-cents ferits.

Wystan Hugh Auden i George Orwell ocupen un lloc central en la literatura anglesa del segle xx. Les seves respectives obres tenen un punt de trobada (o de topada) amb relació a les seves respectives experiències a la Guerra Civil espanyola, l'esdeveniment que sintetitza amb més intensitat els terors i les esperances de la dècada dels anys trenta del segle passat. Cap dels dos en sortirà indemne, i l'orientació de les seves obres posteriors i el sentit dels seus projectes literaris en seran directament deutors. És per això que posem un focus especial en l'any que tanca la dècada, l'any de la victòria de Franco als camps de batalla, i que és el punt d'inflexió per a les batalles textuais que —vuitanta anys més tard— encara cuegen. Resseguim amb detall les vivències dels dos escriptors durant aquell any, que és el de la publicació d'una novel·la de Victor Serge amb un títol premonitori: *Midnight in the Century*. Una fosca mitjanit al bell mig del segle xx, que ressona en el títol d'una altra novel·la clau per entendre l'època, *Darkness at Noon*, d'Arthur Koestler, un altre escriptor profundament marcat per les seves extraordinàries vivències a Espanya durant la Guerra Civil.

1939. Un any ominós de la història europea. Del crac de la borsa de Nova York el 1929 a l'inici de la Segona Guerra

Mundial el 1939. Deu anys que deixen pel mig la gran depressió econòmica, la consolidació de lideratges cruels i totalitaris amb Hitler i Stalin al capdavant, i la victòria d'un dictador a la Guerra Civil espanyola, l'episodi que havia concitat les més grans esperances d'aturar l'expansió del feixisme a Europa. Una dècada de grans il·lusions i de grans frustracions, de moviments col·lectius militants que despleguen els impulsos més generosos de la humanitat i els seus instints més criminals. 1939. L'any decisiu en la trajectòria personal i literària de W. H. Auden. L'any que marca el punt d'inflexió en les dues vides del poeta. La transició entre el jove poeta anglès, líder i referent d'una generació, i el ciutadà americà que s'allunya del debat públic i busca una veu poètica honesta capaç de celebrar l'humanisme dels cors imperfectes i la pietat còsmica d'arrels cristianes. La veu dels poetes que donen forma al que és visible i al que és invisible i creen noves realitats intangibles en uns quants versos memorables. Es tracta de seguir amb detall un breu període en la biografia personal i literària del poeta que vol, en essència, contraposar dos episodis d'enormes conseqüències en la seva evolució: la seva estada a Espanya el 1937 i la seva arribada a Nova York el 1939. El resultat literari més important de l'estada a Espanya va ser, sens dubte, «Spain», un poema publicat en format de pamflet per recaptar fons per a l'ajut humanitari a la República (Spanish Medical Aid) i també l'antologia *Poems for Spain* (1939). Del primer any d'Auden a Nova York en sobresurten l'elegia «In Memory of W. B. Yeats» i «September 1, 1939», tots dos essencials per a aquest estudi. A «Spain» i a «In Memory of W. B. Yeats» es destil·len i es concreten les preocupacions essencials del poeta sobre la funció de la poesia, i a «September 1, 1939» es posen de manifest davant d'un esdeveniment públic de primera magnitud com la invasió de Polònia perpetrada per Hitler i

l'esclat de la Segona Guerra Mundial. Posant-los en contrast s'estableix un guió vital, polític i poètic que il·lumina l'Auden «anglès» dels anys trenta, aquella «*low, dishonest, decade*» («dècada baixa i deshonest»), per dir-ho com en el seu vers tan repetit, i l'Auden «americà» de la seva maduresa. Cadascun dels poemes conté una *ars poetica* on ressonen els topos de dos viatges epifànics: a l'Espanya de la Guerra Civil i a l'Amèrica que, el 1939, es manté allunyada de la imminent Segona Guerra Mundial que amenaça la vella Europa. Els poemes són la translació poètica de dos itineraris inversos: el viatge a una guerra i la fugida d'una guerra. I en aquest trànsit el poeta acaba definint el sentit de la seva poesia, hi albira la possibilitat d'un amor lleial i estable, i, per primera vegada, sent la necessitat inajornable d'acordar la seva veu pública amb la seva veu privada. En aquest sentit, s'exploren també les circumstàncies de la trobada amb Chester Kallman aquell mateix any i les diverses conseqüències d'una relació que, tot i les dificultats, duraria fins a la mort del poeta.

Si per a Auden 1939 és un any axial a tots nivells que condiciona i reorienta la seva obra posterior, per a Orwell és un any de trànsit, de replegament, de recuperació d'energies després de les seves dramàtiques vivències a Espanya. El resultat, semblantment decisiu, serà el retorn a la literatura de ficció, ara perfectament orientada en la seva intencionalitat política i que, en menys d'una dècada, genera les seves tres novel·les més importants: *Coming Up for Air*,¹ *La rebel·lió dels*

1. Hi ha versió castellana amb el títol *Subir a por aire*, Destino, Barcelona, 1972. Aquesta i totes les notes són de l'autor.

animals i 1984.¹ El 1939 trobem Orwell a Marràqueix intentant recuperar-se de les ferides físiques i polítiques que ha patit a la guerra d'Espanya i de l'esforç d'haver escrit *Homenatge a Catalunya* (1938), encara avui segurament l'«entrada» més habitual a la Guerra Civil espanyola per milers de ciutadans d'arreu del món. En aquell llibre testimonial Orwell ha volgut deixar constància de les descarnades epifanies que ha tingut a Barcelona, les que han fixat i afinat la seva posició política i les que li han exigut polir els seus recursos narratius per esdevenir un testimoni escoltat, per trobar la síntesi justa entre política i literatura o, per dir-ho com ell mateix, «intentar per tots els mitjans explicar tota la veritat sense traïr els (meus) instints literaris».

Al Marroc, Orwell hi busca també el clima adequat per minvar els efectes de la tuberculosi que pateix i que el marcarà de manera determinant en el que serà l'última dècada de la seva vida. Durant l'estada a Marràqueix l'escriptor retorna al gènere de la novel·la amb *Coming Up for Air*, una aproximació a les angoixes i aspiracions de l'home corrent en una època carregada d'amenaçes col·lectives, una novel·la d'entreguerres que explora els mecanismes de resistència de l'home del carrer per conservar —modestament, però dignament— una humanitat essencial davant els intents dels nous totalitarismes per esclafar la individualitat. La novel·la està presidida per la imminència d'una guerra inevitable i es llegeix, ara, com una crítica precoçment ecològica sobre les calamitats inherents al model de la societat de consum que degrada la vida natural al planeta. El protagonista de la

1. Lamentablement, s'han consolidat les traduccions en català i castellà de la novel·la que substitueixen el *Mil nou-cents vuitanta-quatre* de l'original (un deliberat indicador de ficcionalitat) per la simple data «1984», cosa que Orwell hauria rebutjat clarament.

novel·la «puja a agafar aire» i només troba al país de la seva adolescència allò que Zygmunt Bauman n'ha dit «retrotopies», utopies del passat i no del futur, paradisos perduts que aviat seran esclafats del tot per la maquinària industrial i les botes militars que semblen a punt de dominar el món el 1939.

Com en el cas d'Auden, dediquem un capítol a les relacions personals d'Orwell i, molt especialment, amb Eileen Blair, la seva primera esposa, que el va acompanyar a Barcelona el 1937 i que seguia amb ell durant el 1939 a Marràqueix. Eileen, sovint deixada en un discretíssim segon terme en molts estudis sobre Orwell, va ser una presència lluminosa i literàriament valuosa durant els nou anys que van compartir vida, afectes i conviccions. La relació va acabar per la mort, inesperadament patètica, d'Eileen el 1945, als trenta-nou anys d'edat.

La notícia de la caiguda de Barcelona el gener del 1939 agafa Auden i Orwell lluny d'Anglaterra. Per a dos homes directament interpel·lats pels debats ideològics dels anys trenta i, molt especialment, per la tragèdia espanyola, aquella notícia, encara que fos previsible, els devia semblar devastadora. L'expansió feixista per Europa semblava ja inevitable. Durant tot aquell any, els dos escriptors han de gestionar i modular les esperances que havien posat en la causa de la República i, alhora, escutar amb el benefici de l'experiència la naturalesa real d'aquella causa. Aquesta reflexió política no la poden deslligar d'una redefinició de la seva posició amb relació a la funció de la literatura, i d'aquí en sortiran, ben perfilats, els trets característics dels seus projectes literaris posteriors. Els observem, en un any de molts trànsits en la seva biografia, en un joc de miralls que els apropa i els

allunya, però que situa les seves veus tan peculiars al centre d'un debat intens amb ells mateixos, en l'esfera política, literària i personal. En un punt de les seves vides i en un estadi de maduresa personal que els empeny a acordar la veu privada i la veu pública. Engolits per l'allau d'*ismes* de la dècada dels trenta, ja saben que la perillosa riuada de la Història mai no s'atura i quan t'atrapa «et crema la mà». En aquest llibre pretenem veure com Auden i Orwell afronten els efectes de la cremada, l'abast de la ferida. Els veiem, en cloure's la dècada, reconstruint la seva posició intel·lectual i moral davant la incessant riuada de la història que s'apropa, més que mai, carregada de mals averanys.

Els dos darrers capítols exploren les peculiars relacions d'Auden amb la fe cristiana i d'Orwell amb el concepte de veritat. Potser es poden llegir com una coda que vol remarcar dos aspectes centrals en l'evolució política i literària dels dos autors i apuntar a l'energia moral amb la qual tots dos construeixen la seva obra posterior al 1939.